

КОХАННЯ ЯК ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ З ПРОЕКЦІЄЮ НА СУЧАСНІСТЬ У «МЕТАМОРФОЗАХ» ОВІДІЯ

Майстренко М.І., Майстренко Л.В.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У «Метаморфозах» Овідій продовжує тему кохання, поглиблюючи її психологічно. Естетизм чуттєво-втончених форм античного земного Еросу у «Метаморфозах» має свою специфіку. Проте прославляючи кохання як найвище благо, відстоюючи природне право всього живого на любов, концепція Еросу Овідія не втрачає свого сенсу. Безконечні перевтілення «Метаморфоз» продиктовані такими ж безконечними мінливостями долі, якими рясніла вся римська історія часів Овідія, актуальні в сучасності.

Ключові слова: ерос, метаморфоза, лібідо, вселенська любов, любов-взаєморозуміння.

Постановка проблеми. Проблема Еросу як універсального позачасово-просторового культурного феномену тісно пов'язане з його осмисленням у словесних творах, де художній образ стає носієм закодованих у часі й трансформованих легендарно-міфологічних образів з проекцією на сучасні реалії. Дослідження Еросу та його міфологічної парадигми у найславетнішому творі на тему кохання «Метаморфози» належить до пріоритетних проблем сучасного літературознавства і визначає його актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемі Еросу у творчості Овідія присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Білецький, М. Гаспаров, А. Содомора, О. Дримба, Ф. Альбероні, А. Яфонт та інші вчені. Проте проблема Еросу в окремих творах Овідія потребує дальшої конкретизації та актуалізації в порівняльно-історичному ракурсі.

Мета статті. Проаналізувати найдавнішу парадигму античного Еросу поезії Овідія та розкрити тему кохання як взаєморозуміння у «Метаморфозах» поета.

Виклад основного матеріалу дослідження. Овідій – «маestro кохання». Вся творчість поета присвячена Еросу. Проте Ерос «Метаморфоз» суттєво відрізняється від попередніх творів поета поглибленою інтерпретацією, яка впливає з концепцією поеми, об'єднаної давнім мотивом перевтілення.

Стародавні греки, ближчі до природи ніж сучасна людина, наділяли природу божественною силою, сприймаючи її гостріше і чутливіше, ніж ми. Скелі й міжгір'я, ліси й річки, моря й вулкани вважалися для грека загадково хвилюючими та захоплюючими; небо – зоряним світом, своєрідною небесною книгою, яку в ті часи прочитували бездоганно [1, с. 81–82; 2, с. 370–372]. Ідея перевтілення панувала скрізь. Небесні сузір'я своїми обрисами та контурами також нагадували тіла людей, рослин, тварин, стверджуючи єдність усього сущого.

Засобом метаморфози Овідій намагався осмислити навколишність, докопатися до істини, конкретизувати геніальний здогад давніх греків про те, що все на світі плінне, одночасно залишаючись незмінним, єдиним та цілісним з переходом від однієї форми матерії в іншу.

Овідій у своїй поезії про перевтілення продовжує тему кохання, надаючи їй ширшого розмаху, поглиблюючи її психологічно, урізно-

манітнюючи її аспекти, бо акт перевтілення передбачає найвищу емоційну напруженість того, що перевтілюється і того, що сам себе карає перевтіленням. Слушно зауважує А. Содомора, що саме кохання є «дороговказом, ниткою Аріадни», що веде читача звивистими стежками «Метаморфоз» [4, с. 9]. І те кохання буває різним, проте його завжди відтінює туга. Саме вона буває тією прихованою пружиною, яка приводить у дію феномен перевтілення [4, с. 9]. У поемі Овідія Алкіона, побачивши свого чоловіка мертвим, так затужила, що полетіла чайкою над морем (IX, 731–735). Від німфи сумуючої за Нарцисом, залишається один тільки голос.

Проникаючи у світ душевних переживань людини, Овідій детально описує процес перевтілення з душевним сум'яттям, стражданням, оголює те, що раніше було невидимим для ока, робить його помітним у залежності від заподіяного злочину і глибини страждання, поет зображує перевтілення як болісний процес. Таким є перевтілення Мірри. Поет дбає про правдоподібність кожного перевтілення, продумує кожну його деталь. Перевтілення Дафни у лавр мотивоване помстою Купідона Аполлонові, а також небажанням дівчини виходити заміж за нелюбого бога і втечу від його переслідувань.

Жахливими є перевтілення через покарання або помсту. Так, Юнона, зненавидівши коханку Юпітера красуню Калісто, обертає її у кошлату ведмедицю. Білі руки дівчини їжаться чорною шерстю, закривляються гачкуватими кігтями, обличчя, яким щойно Юпітер не міг намиливатися, – «роззявилось вищиром хижим». Замість ніжного голосу – «хрипкий рик виривається із зв'язаного горла» (II, 478–484). Метаморфози Овідія визначаються не тільки реалізмом, психологізмом, а й натуралізмом.

Звертаючись до міфологічних образів, Овідій, як і більшість його сучасників, не вірить у міфи. У «Метаморфозах» міфологічні персонажі зніжені, і критики не раз докоряли Овідієві за їхнє зніження. Не зважаючи на скептичне ставлення до богів, Овідій щиро любить своїх міфологічних героїв, сповнений почуттям доброзичливості та поблажливості до них. Міфологія, покликана до життя укладом давніх маленьких грецьких родів та общин, що уявляли світ зручним родовим господарством, керованим сім'єю олімпійських богів з божествами нижчого рангу, в часи Овідія перестала бути традиційним осмисленням

світу. Міф перетворився у казку, образи богів стали символами космічних сил. Міфологічне осмислення світу змінилося новим його розумінням. Особливо помітно це у трактуванні богів. Вони відрізняються між собою цілком по-римськи і ведуть себе цілком по-людськи.

Любов, оспівана у «Метаморфозах», дуже різна. Овідій – неперевершений майстер кохання і в «Метаморфозах». Він передає різні прояви Ероса, який пронизує весь світ, усе живе. Кохання у «Метаморфозах» шалене і жагуче (Медея), чисте й промінне (Пірам і Тісба), незрозуміле й руйнівне (Міра і Бібліда), ніжне і вірне (Кейк та Альціона), епічно-героїчне (Девкаліон та Пірра) тощо. Ерос лагідний та ніжний у зрілого подружжя Філемона та Бавкіди, що скромно живуть у своїй старенькій хижині. Проживши життя у подружній любові, Філемон та Бавкіда і після смерті хочуть бути разом. Волею богів вони вкриваються зеленню і стають деревами, що ростуть з одного кореня [3, с. 150]. Образи Філемона і Бавкіди захопили Шевченка і він звернувся до них у повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали».

Історія Пірама й Тісби у четвертій книзі «Метаморфоз» стала джерелом поетичного натхнення «найсумнішої у світі повісті» Шекспіра «Ромео і Джульєтта». Проте найзворушливіше, глибоко психологічно, Овідій змальовує кохання Кейка та Альціони. Побачивши свого милого мертвим на піску морського берега, вона так затужила за ним, що відразу полетіла над морем жалісною птицею чайкою.

Крилами вже замість рук

обійняла свого милого шию

Вже не вустами – холодним твердим

обцілює дзьобом [3, с. 205].

Милостиві Боги обернули їх обох на птахів.

Овідій, слушно зауважує Г. Гугель, весь випромінює людяність. «Великий знавець людської душі, він уміє проникнути в її найпотемніші куточки, викликати відповідні реакції» [5, с. 57].

«Метаморфози» віддзеркалюють багатогранне життя з фатальними парадоксами. Так юнак Нарцис прагне самого себе (I, 466–468). Закоханий Аполлон-цілитель, допомагаючи іншим, не може зарадити самому собі. Щастя, якого так бажав Мідас, повертається для нього нещастям. Проте найбільшим парадоксом є сама метаморфоза. «Ти залишишся живою, але перестанеш бути собою», – пророкує Феб Аталанти (X, 566). «Якщо він пізнає самого себе, це його занапастить», – звучить пророцтво Нарцису (III, 348). Парадоксальна метаморфоза торкнулась самого Овідія. Поет-життєлюб, закоханий у розкішний Рим, тонкий знавець краси волею Августа перетворюється у безпомічного вигнанця, який опиняється у найвіддаленішому куточку Римської імперії. І у скіфських степах, забутих богом, він завершує свій життєвий шлях. Кожне перевтілення у «Метаморфозах» оповите серпанком туги, часто викликає жаль і співчуття.

Одвічно-безконечні перевтілення, якими рясніють Метаморфози Овідія, і які виникають на кожному кроці в житті, безумовно, «продиктовані такими ж безконечними мінливостями долі, якими рясніла вся римська історія часів Овідія» [6, с. 149]. З великою вірогідністю можна сказати, що саме ця тривожно-неспокійна настроєність

поета, який ніде не бачив твердої точки опори, змушувала його звертатися до міфологічного світу, щоб відтворити різноманітні життєві колізії, які набували форми первісного перевтілення.

При усій своїй легкості Овідій усе-таки глибоко відчуває соціальне зло і яскраво зображує його, видобуваючи матеріал з різних міфів. Це по-перше. По-друге, заглиблення Овідія у фантастичний світ міфу в деякій мірі було втечею від недосконалостей реального життя, яке, як слушно зауважує американський вчений К. Сегал, не завжди відповідає емоційним потребам людини. Звернення до міфів трансформує також жорстокі сторони об'єктивної реальності у пряму її протилежність, щоб задовольнити естетичні потреби людини, згладити жорстокості, якими сповнене життя [6, с. 170]. У міфі про Нарциса, його герой гордий та холодний, відкидає будь-яке кохання, до німфи Ехо зокрема, але закохується у самого себе, у своє відображення у воді, й гине з туги через те, що не може зустрітися з коханою істотою. Після його смерті замість нього з'являється квітка з жовтою серединою й білосніжними пелюстками. І тут маємо справу не тільки з виявом індивідуального самопізнання, а й з його критикою.

Умовно-міфологічний та естетично-еротичний характер «Метаморфоз», розрахований на вільнодумних людей, відданих красі та своїм внутрішнім переживанням, узагальнюється промовою філософа, вчення якого імпонує Овідієві найбільше. Усі попередні метаморфози обґрунтовуються теорією переселення душ і вічних змін органічної та неорганічної природи. Тому чисельні перевтілення в Овідія можна розглядати як своєрідний коректив до земної несправедливості, що є однією із форм замаскованого соціального протесту.

Події поеми відбуваються на неозорій землі з її полями, лісами, горами і на високому Олімпі, на морі і в темному царстві мертвих. Як і в житті, все тут тече, змінюється, переливається з одного тіла в інше, вирає білими, рожевими, червоними, голубими, зеленими, шафрановими барвами. Поруч з добром крокує зло, любов змінюється ненавистю, вірність зрадою і навпаки. Боги поетійно закохуються у простих смертних.

Перебравши усі відтінки міфологеми Еросу – від грубої хтивості богів у першій книзі до зворушливої історії двох підлітків (Пірам і Фісба), обірваної передчасно; від трагічних новел про злочинну любов (Міра) до картин ніжної подружньої вірності (Кейк та Альціона, Філемон та Бавкіда), любові материнської, любові ідиличної тощо, Овідій у промові Піфагора поширює ідею любові на все живе, на всі людські відносини, на тваринний світ, на земні створіння, пов'язуючи мотив метаморфози з ідеєю вселенської любові. Все тече, все змінюється. Все одухотворюється вічною душею, яка переливається із тіла в тіло. Тому людина повинна любити все живе, утримуючись від м'яса тварин.

Ідею вселенської любові на зорі грецької філософії розвивав Емпедокл у своїй поемі, стверджуючи, що світобудова – це кругооберт чотирьох стихій, які притягуються між собою силою любові і відштовхуються силою ворожнечі. Відголоски цього вчення вловлюються в описі хаосу, у промові Піфагора та на початку «Фаст». Проте якщо в Емпедокла любов – поняття релігійно-

філософське, в Овідія – людське. «Добродушний Овідій стоїть в кінці цього ж самого ланцюга, на початку якого стояв глибокодумний Емпедокл», – зауважує М. Гаспаров [1, с. 30].

Ідея вічної гармонійної незмінності була характерною для свідомості античної людини. Її виразив Вергілій в «Енеїді», вона прозвучала в одах Горация, в усіх творах Овідія. Проте у «Метаморфозах» Овідія вона повернулася любовним ствердженням всього суцього: міфологічний світ, божественний та вічний світ богів змінився вічним людським світом, обґрунтованим метаморфозою, що передбачає не смерть, а тільки перехід з одного стану матерії в інший. На зміну міфологічному осмисленню світу, що тримався на родинному Еросі, приходить нове його осмислення з любов'ю до людини та всього існуючого.

Антична література знала різні види Еросу. Овідій уперше у світовій літературі у «Метаморфозах» оспівав любов-взаєморозуміння. І ця любов може бути довгою і щасливою. Любов для Овідія – єднання та благо, бо тільки в ко-

ханні люди можуть зблизитися і порозумітися, знайти спільне рішення своїх важливих проблем. Овідій переконаний в цьому. І це переконання наповнює усю творчість поета. Вона оспівана у «Метаморфозах» на прикладах кохання Кеїка та Альціони, Пірама і Тісби, Кефала та Прокриди, подружньої пари Філемона та Бавкіди.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Розглядаючи міфологему Еросу у «Метаморфозах» Овідія можемо зробити висновок, що поет висвітлює різні варіанти основної міфологічної моделі – від лібідю до вселенської любові. Поет заперечує писані закони Августа, відстоюючи неписаний закон любові, яким живе і дихає вся природа. Цей найгуманніший закон любові до ближнього, до всього суцього, підніме згодом на щит християнство.

Усі незгоди, які зустрічаються у світі та людському житті на різних рівнях, Овідій намагався розв'язати шляхом Еросу, вважаючи його найбільшим благом та радістю, перегукуючись з концепцією кохання сучасних реалій.

Список літератури:

1. Гаспаров М.Л. Три подступа к поэзии Овидия / М.Л. Гаспаров // Овидий. Элегии и малые поэмы / Овидий; пер. с лат. С. Шервинского. – М.: Худож. лит., 1973. – С. 5–32.
2. Гаспаров М.Л. Занимательная Греция / М.Л. Гаспаров. – М.: Новое литературное обозрение, 2008. – 427 с.
3. Публій Овідій Назон. Метаморфози / Публій Овідій Назон пер. з лат., передм. та прим. А. Содомори. – К.: Дніпро, 1985. – 300 с.
4. Содомора А. Співець одвічних перевтілень / А. Содомора // Публій Овідій Назон. Метаморфози / Публій Овідій Назон пер. з лат., передм. та прим. А. Содомори. – К.: Дніпро, 1985. – С. 5–14.
5. Gugel G. Orpheus' Gang in die Unterwelt in die Metamorphosen Ovids // In Zwa antica godiste anne / G. Gugel. – Skoplje, 1972. – S. 35–59.
6. Segal C. Ovid's Orpheus and Augustan ideology / C. Segal // Transaction of American Philological Association: Ginn & Co. – 1972. – Vol. 103. – P. 473–494.

Майстренко М.И., Майстренко Л.В.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ЛЮБОВЬ КАК ВЗАИМОПОНИМАНИЕ С ПРОЕКЦИЕЙ НА СОВРЕМЕННОСТЬ В «МЕТАМОРФОЗАХ» ОВИДИЯ

Аннотация

В «Метаморфозах» Овидий продолжает тему любви, углубляя ее психологически. Эстетизм чувственно-утонченных форм античного земного Эроса в «Метаморфозах» имеет свою специфику. Однако воспеваемая любовь как наивысшее благо, отстаивая естественное право всего живого на любовь, концепция Эроса Овидия не теряет своего смысла. Бесконечные перевоплощения «Метаморфоз» продиктованы такими же бесконечными превращениями судьбы, которыми изобиловала вся римская история времен Овидия, актуальными в современности.

Ключевые слова: эрос, метаморфоза, либидо, вселенская любовь, любовь-взаимопонимание.

Maystrenko M.I., Maystrenko L.V.

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

LOVE IS LIKE AN UNDERSTANDING WITH THE PROJECTION ON THE MODERNITY IN OVID'S METAMORPHOSES

Summary

In «Metamorphoses» Ovid continues the theme of love, deepening it psychologically. The aestheticism of sensually-subtle forms of ancient earth Eros in «Metamorphosis» has its own specifics. However, singing love as the highest good, defending the natural right of all living on love, the concept of Eros Ovid doesn't lose its meaning. Endless reincarnations «Metamorphoses» are dictated by the same endless adversity, which abounded all Ovidius Times Roman history, relevant in the present.

Keywords: eros, metamorphoses, libido, universal love, love-mutual understanding.